

Nøgleprincipper for udvikling af kvaliteten i den inkluderende undervisning

Anbefalinger for praksis

NØGLEPRINCIPPER FOR UDVIKLING AF KVALITETEN I DEN INKLUDERENDE UNDERVISNING

Anbefalinger for praksis

**Det Europæiske Agentur for Udvikling af Undervisning af
Personer med Særlige Behov**

Det Europæiske Agentur for Udvikling af Undervisning af Personer med Særlige Behov er en uafhængig, selvstyrende organisation, støttet af medlemslandene, Europa-Kommissionen og Europa-Parlamentet.

Agenturet, medlemslandene, Europa-Kommissionen og Europa-Parlamentet er ikke ansvarlige for indlæg fra enkeltpersoner i rapporten og repræsenterer ikke nødvendigvis samme holdning som udtrykt i disse indlæg.

Uddrag af rapporten kan gengives med angivelse af kildereference som følger: *Nøgleprincipper for udvikling af kvaliteten i den inkluderende undervisning – Anbefalinger for praksis*, Odense, Danmark: Det Europæiske Agentur for Udvikling af Undervisning af Personer med Særlige Behov.

Elektroniske udgaver af rapporten findes på 21 sprog og kan downloades fra agenturets hjemmeside: www.european-agency.org

Rapporten er udarbejdet af:

George Borg, medlem af agenturets repræsentantskab, Malta

John Hunter, medlem af agenturets repræsentantskab, Storbritannien (Nordirland)

Bryndis Sigurjónsdóttir, national koordinator, Island

Simona D'Alessio, sekretariatet

Redigeret af Verity Donnelly, sekretariatet

Forsideillustration: Daniela Demeterová, Tjekkiet

ISBN: 978-87-7110-297-0 (elektronisk udgave)

ISBN: 978-87-7110-276-5 (trykt udgave)

© European Agency for Development in Special Needs Education 2011

Sekretariat
Østre Stationsvej 33
5000 Odense C, Danmark
Tlf.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Bruxelles-komtor
3 Avenue Palmerston
1000 Bruxelles, Belgien
Tlf.: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Rapporten er udgivet med støtte fra Europa-Kommissionen, Generaldirektoratet for Uddannelse og Kultur: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm

INDHOLD

FORORD	5
1. INDLEDNING	7
1.1 Baggrund	7
2. ØGET DELTAGELSE.....	9
3. NØGLEPRINCIPPER FOR EN INKLUDERENDE PRAKSIS	13
3.1 Lyt til eleverne.....	13
3.2 Aktiv deltagelse.....	14
3.3 Positive holdninger hos lærerne	14
3.4 Kvalificerede lærere	15
3.5 Visionær skoleledelse	16
3.6 Sammenhængende tværfaglige støtteinstanser	17
4. KONKLUSION.....	19
5. YDERLIGERE INFORMATION	20
5.1 Agenturets kilder:	20
5.2 Øvrige kilder:.....	21

FORORD

Den første rapport om nøgleprincipper i specialundervisningen var baseret på agenturets arbejde indtil 2003. I 2009 udgav agenturet en opdateret rapport om emnet med titlen *Nøgleprincipper for kvaliteten i den inkluderende undervisning – anbefalinger til beslutningstagere*. Begge rapporter beskriver resultaterne af agenturets arbejde med at støtte udviklingen af en inkluderende undervisningspolitik i Europa.

I 2007 besluttede agenturets repræsentantskabsmedlemmer at udgive sådanne opdaterede oversigter med regelmæssige mellemrum og at opsummere nøgleprincipper også for praksis. Denne oversigt giver således et overblik over nøgleprincipperne for praksis siden 2003 som vist gennem tematisk projektarbejde i alle medlemslande. En liste over anvendt kildemateriale findes i kapitel 5.

Anbefalingerne i rapporten er udarbejdet af beslutningstagere til beslutningstagere og fagfolk og beskriver nøgleprincipperne for praksis. Sammen med rapporten fra 2009 vil de forhåbentlig kunne hjælpe de personer, som udstikker retningslinjerne på undervisningsområdet med at udvikle et mere inkluderende undervisningssystem over hele Europa.

Materialet fra agenturets temapublikationer, som er anvendt til udarbejdelsen af disse principper for praksis, findes i en matrix, som sammen med al anden information om arbejdet kan downloades fra agenturets hjemmeside på adressen <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles>

Cor Meijer

Direktør

Det Europæiske Agentur for Udvikling af Undervisning af Personer med Særlige Behov

1. INDLEDNING

I agenturets rapporter fra 2003 og 2009 om nøgleprincipper for specialundervisningen sættes fokus på de anbefalinger for politikker, der ser ud til at have en gavnlig effekt på inklusionen af elever og studerende med forskellige undervisningsmæssige behov, og som også støtter princippet om kvalitet i undervisningen for alle. Denne oversigt bygger på materiale tilbage fra 2003 og giver et overblik over de nøgleprincipper for praksis, der afgør kvaliteten af den støtte der ydes til elever og studerende med forskellige behov i det almene undervisningsmiljø.

1.1 Baggrund

På agenturets hjemmeside <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles/a-european-and-international-approach-to-inclusive-education> er samlet nogle europæiske og internationale retningslinjer for inkluderende undervisning. Også i nyere publikationer understreges behovet for, at skoler bliver bedre til at uddanne deres elever og studerende og til at stille de rigtige rammer til rådighed.

Med udgangspunkt i UNESCO's *Retningslinjer for politikker om inkluderende undervisning* (2009) anerkendes det i stadig større omfang, at inklusion og kvalitet hænger nøje sammen – et værdisæt for inklusion kan øge undervisningens kvalitet væsentligt. Inkluderende undervisning anerkendes også i stigende grad som en del af udviklingen hen imod et retfærdigt og demokratisk samfund. Dette indebærer også udviklingen af principper som lige muligheder, ikke-diskrimination, universel adgang til undervisning og især en voksende bevidsthed om at tilgodese behovene hos elever og studerende, som er særligt sårbare over for social udelukkelse og marginalisering.

Rådet for den Europæiske Union (2009) understreger at "Uddannelse bør fremme interkulturelle kompetencer, demokratiske værdier og respekten for grundlæggende rettigheder og miljøet, samt bekæmpe alle former for diskrimination og samtidig sætte alle unge mennesker i stand til at interagere positivt med deres jævnaldrende med forskellige baggrunde."

Dette understreges yderligere af *Rådets konklusioner om den sociale dimension af uddannelse* (2010) som bemærker, at uddannelses-systemer over hele EU er nødt til at sikre både lighed og topkvalitet, og at det er afgørende at forbedre det generelle uddannelsesniveau og sikre alle nøglekompetencer, ikke kun for økonomisk vækst og konkurrenceevne, men også for at reducere fattigdom og skabe social inddragelse.

Hvad angår definitionen af lige muligheder, siger Europa-Kommissionen (2006) at: "Lige muligheder for alle måles efter, i hvilket omfang borgerne kan drage fordel af uddannelse i form af muligheder, adgang, behandling og resultater". OECD (2007) kæder lige muligheder sammen med retfærdighed og fastslår, at personlige og sociale omstændigheder ikke bør være en hindring for at realisere sit uddannelsespotentiale.

FN's *Konvention om rettigheder for personer med handicap* (2006) og især artikel 24 om undervisning er også fortalende for inkluderende undervisning og er sammen med den valgfri protokol blevet ratificeret af stadig flere af agenturets medlemslande og EU-landene (jf. <http://www.un.org/disabilities/latest.asp?id=169>). EU's handicapstrategi 2010-2020 sigter mod at tilpasse EU's politikker til FN-konventionen.

WHO's *World Report on Disability* (2011) understreger, at uddannelsen af lærere i det almene skolesystem er afgørende for deres evne og kompetence til at undervise børn med forskellige behov. Rapporten nævner, at der på læreruddannelserne også skal fokuseres på holdninger og værdier, ikke blot på viden og færdigheder.

Inklusion og inkluderende undervisning er emne for mange diskussioner blandt agenturets medlemslande. Selv om der er forskel på de tiltag, man iværksætter for at imødegå behovene især hos elever og studerende med brug for særlig støtte affødt af undervisningsmæssige behov og handicap, er der også en række fælles tiltag blandt landene, som tager sigte på at forbedre elevernes præstationer. I det følgende gennemgås grundlaget for agenturets nøgleprincipper for praksis, som beskrives i kapitel 3.

2. ØGET DELTAGELSE

I agenturets rapport *Nøgleprincipper for udvikling af kvaliteten i den inkluderende undervisning* (2009) blev princippet om øget deltagelse for at give bedre uddannelsesmæssige muligheder for alle elever og studerende fastsat som et overordnet princip. Dette forudsætter tilstedeværelsen af en række indbyrdes forbundne faktorer:

- alle lærere og lærerstuderende skal undervises i inkluderende undervisning,
- organisationskultur og værdisæt skal fremme inklusion,
- støtteforanstaltninger skal fremme inklusion,
- der skal være fleksibilitet i forvaltningen af de tildelte ressourcer,
- politikker skal være inklusionsfremmende,
- lovgivningen skal være inklusionsfremmende.

Disse faktorer udgør grundlaget for de principper for praksis, der er kortlagt i agenturets temaprojekter og gennemgås nærmere i det følgende.

Inklusion handler i dag om menneskerettigheder og handler ikke kun om elever og studerende med særlige undervisningsmæssige behov. Agenturets rapport fra 2011 *Participation in Inclusive Education – A Framework for Developing Indicators* fastslår, at mange elever, selv om de er i skolen, ikke er engagerede i undervisningen og forlader skolen med dårlige resultater. Elevernes aktive deltagelse i alle aspekter af skolelivet er afgørende for deres videre uddannelse og gode resultater i forbindelse med livslang læring, jobmuligheder og medborgerskab.

Hvad angår skolefrafald, siger Rådet for den Europæiske Union: "Politiske foranstaltninger, der kan gøre en forskel, kan omfatte forbedret førskolepædagogik, ajourførte læseplaner, bedre læreruddannelse, innovative undervisningsmetoder, individualiseret støtte – navnlig til dårligt stillede grupper, herunder indvandrere og romaer – og styrket samarbejde med familier og lokalsamfundet." Hvis skolerne kan etablere effektive partnerskaber, kan de i langt højere grad få en positiv indflydelse på det, som sker uden for skolen og dermed yde en bedre støtte til elever og studerende og deres familier.

Agenturets publikationer *Anvendelse af elevvurderinger i et inkluderende undervisningsmiljø* (2009) og *Inkluderende undervisning i europæiske læreruddannelser* (2011) konkluderer, at lærere har brug for tid til faglig refleksion, og at både lærere, elever og studerende skal udvikle en positiv tankegang og lære at opfatte udfordringer og fejl som nye muligheder for læring. Mangfoldighed bør i alle sammenhænge værdsættes, og forskelligheder bør ses som en ressource. Læreruddannelserne har naturligvis en central betydning, ikke blot for tilegnelse af viden og færdigheder, men også for udviklingen af positive holdninger hos lærerne.

Rapporten om *Elevvurderinger i et inkluderende undervisningsmiljø* (2007) fremhæver skoleledernes vigtige rolle i den inkluderende undervisning. Læreren kan styre undervisningen og læringen i sin klasse men kan ikke garantere en inkluderende praksis, hvis skoleledelsen ikke støtter op om hans eller hendes arbejde og videre faglige udvikling. Det er skolelederen, som skal skabe rammerne for inkluderende undervisning og udvikling gennem en dedikeret vilje til samarbejde og fornyelse.

Et godt værdisæt for skolen indebærer blandt andet, at man lytter til eleverne og får dem aktivt involveret i egen vurdering og læring. Dette understreges i agenturets publikation om *Unges syn på uligheder i undervisningssystemet* (2008). WHO's *World Report on Disability* (2011) fremhæver også vigtigheden af at lytte til elever og studerende med handicap. Derfor skal de også have gode muligheder for at få adgang til information (bl.a. gennem hensigtsmæssige kommunikationsmetoder), og de skal støttes i at bearbejde information og udvikle og iværksætte egne idéer og projekter.

Rapporten om *Elevvurderinger i et inkluderende undervisningsmiljø* anbefaler, at lærere i højere grad bør påtage sig rollen som vejledere og moderatører i læringen. Elevvurderinger skal være en integreret del af læringen, hvor eleverne formulerer deres egne interesseområder og problemstillinger i forhold til deres læring. Agenturets rapporter *Special Education across Europe* (2003) og *Multikulturel diversitet og specialundervisning* (2009) understreger igen vigtigheden af sådanne individualiserede tiltag, og rapporten *ICTs in Education for People with Disabilities* (2011) (udgivet i samarbejde med UNECSO Institute for Information Technologies in Education) fremhæver informations- og kommunikationsteknologien som et godt redskab til at promovere nogle mere individualiserede tiltag til læring.

Specialskoler og -institutioner kan være vigtige medspillere i udviklingen af inkluderende praksis. De fungerer i stadigt større omfang som ressourcecentre, og de kan formidle den faglige ekspertise gennem netværkssamarbejde og dialog og dermed øge skolernes kapacitet til at håndtere elevernes forskellige behov. Dette anbefales også i agenturets rapport *Special Needs Education in Europe – Thematic Publication* (2003) som værende til gavn for alle elever.

Elever, studerende og familier med behov for supplerende støtte skal kunne få nogle sammenhængende planer for gode og langsigtede støtteforanstaltninger. Som nævnt i rapporten *Tidlig indsats over for småbørn – Udviklingstendenser 2005–2010* (2010) bør skoler og støtteinstanser inden for alle områder etablere et effektivt samarbejde for at kunne imødegå behovene hos elever og familier i ethvert lokalsamfund. Tidlig indsats og støtte til alle elever skal ses som langsigtede investeringer, da man hermed nedbringer behovet for støtte hos udsatte elever senere hen. Rapporten *ICTs in Education for People with Disabilities* (2011) understreger vigtigheden af at involvere familierne i et koordineret og kontinuerligt samarbejde omkring udviklingen af redskaber og tiltag, som kan bruges i læringen og i hjemmet.

I publikationen *Anvendelse af elevvurderinger i et inkluderende undervisningsmiljø* (2009) beskrives skiftet fra en flerfaglig til en tværfaglig anvendelse af støtteforanstaltninger, hvor man inddrager viden og perspektiver fra eksperter på forskellige områder, og dermed opnår en helhedsorienteret tilgang til arbejdet og mere fleksible støtteforanstaltninger. Dette kræver samarbejde på alle niveauer og mellem alle involverede parter (f.eks. sundheds- og socialsektorerne).

Med lærernes og skoleledernes vigtige rolle in mente er nøgleprincipperne her fremlagt ud fra elevernes perspektiv og med dem som det centrale udgangspunkt for planlægningen af arbejdet. Det gælder både i forhold til deres tilstedeværelse (adgang og fremmøde), deltagelse (i læring af høj kvalitet) og præstationer (gennem engageret læring). Denne model sammenfatter en del af agenturets arbejde og er beskrevet i UNESCO's *Guidelines for Inclusion* (2005), som også påpeger, at elevernes tilstedeværelse ikke er nok i sig selv. Ved Europa-Parlamentets høring i november 2011 understregede de unge deltagere ligeledes vigtigheden af

---

elevernes aktive deltagelse i vurderinger og egen læring og i beslutninger, som vedrører deres fremtid.

3. NØGLEPRINCIPPER FOR EN INKLUDERENDE PRAKSIS

Det meste af agenturets arbejde relaterer til elever i den skolepligtige alder, men nøgleprincipperne her finder anvendelse for elever og studerende på alle alderstrin og i alle faser af et livslangt læringsforløb. Principperne er læringsfokuserede og relevante for personer både med og uden handicap, eftersom inklusion handler om kvalitet i undervisningen for alle elever og studerende.

3.1 Lyt til eleverne

Man skal lytte til eleverne, deres familier og andre involvere, især når der skal tages beslutninger, som angår elevernes undervisning og fremtid.

Elever og studerende skal have relevant information i et lettilgængeligt format, så de kan involveres fuldt ud i diskussioner og beslutninger, som angår deres undervisning og fremtidsplaner.

Det gælder beslutninger som vedrører:

- elevvurderinger – elever og studerende skal kunne vælge forskellige måder, hvorpå de kan demonstrere deres viden, forståelse og færdigheder, og de skal inddrages i diskussioner og beslutninger om deres videre læring,
- læringsprocessen – elever og studerende skal have forskellige muligheder for at få information og være engagerede i meningsfyldte læringsaktiviteter,
- planlægningen – der skal tages hensyn til personlige faktorer ved planlægning af undervisningen,
- støtteforanstaltninger – disse skal hjælpe elever og studerende med at overvinde eventuelle hindringer for læring og forhindre, at de stigmatiseres eller tvinges væk fra klassekammeraterne,
- læseplaner – elever og studerende skal have mulighed for at bidrage til en relevant, meningsfuld og personaliseret læseplan,
- evaluering af resultater, som påvirker undervisningsniveauet og elevernes trivsel.

3.2 Aktiv deltagelse

Alle elever og studerende har ret til at deltage aktivt i skolelivet og lokalsamfundets aktiviteter.

Alle elever og studerende bør føle sig godt tilpas i klassen og skolen og skal værdsættes for deres individuelle bidrag til fællesskabet. De skal høres i forbindelse med tildeling af supplerende støtte, som kan hjælpe dem til at deltage fuldt ud i de tilbudte aktiviteter og oplevelser.

Elever og studerende har ret til:

- at føle, at de hører til og er sikre i skolemiljøet,
- at have mulighed for at arbejde sammen i grupper med fleksibilitet og plads til at udvikle kommunikationsfærdigheder og sociale færdigheder,
- at få deres præstationer rost og anerkendt,
- at deltage fuldt ud i ikke-skemalagte aktiviteter og aktiviteter uden for skolen,
- at tage ansvar for egen læring og påtage sig en aktiv rolle i læringsprocessen, fastholde et højt forventningsniveau og blive stadig mere uafhængige, og
- at tage ansvar for andre i skolen og i lokalsamfundet.

3.3 Positive holdninger hos lærerne

Alle lærere bør have en positiv holdning over for alle elever og studerende og skal være villige til at samarbejde konstruktivt med kolleger.

Alle lærere bør se elevernes forskelligheder som en styrke og en motivation for deres egen videre læring. Lærere må i løbet af grunduddannelsen og deres videre forløb opbygge erfaringer, som fremmer positive holdninger og værdier og motiverer dem til at forske, reflektere og finde innovative løsninger på de udfordringer, de bliver stillet over for i forbindelse med elevernes forskelligheder og forskellige behov. Lærere bør især være åbne over for at modtage råd og vejledning fra kolleger med ekspertise på forskellige områder, og de bør samarbejde og være villige til at løse opgaverne i fællesskab.

Lærerens opgaver bør være:

- at tage ansvar for alle elever og studerende og vise forståelse for deres fælles grundlæggende behov, som bl.a. indebærer, at eleverne føler sig sikre og som en del af fællesskabet, at de nyder deres tid i skolen og at de føler, at de yder noget meningsfuldt,
- at engagere sig i mange forskellige områder og problemstillinger (herunder psykisk sundhed og sociale færdigheder) og fastholde et højt forventningsniveau til elevernes præstationer og resultater,
- at anerkende elevernes behov for støtte, når det opstår og herefter tilrettelægge støtten så hensigtsmæssigt og så lidt begrænsende som muligt og i samarbejde med eleven,
- at have tilstrækkelig viden om en række forskellige hjælpemidler (herunder informations- og kommunikationsteknologi) og færdigheder til at kunne anvende dem effektivt i klassen,
- at være positive over for nye tiltag og parate til at videreudvikle sig fagligt og personligt,
- at støtte og samarbejde med kolleger om refleksion over praksis og opbygning af fælles viden og færdigheder til gavn for eleverne (f.eks. i forhold til individuel støtte eller overgangen fra skole til job), og
- at skabe god kommunikation med elever og studerende, forældre og kolleger fra alle instanser samt at støtte alle former for samarbejdsprojekter til gavn for eleverne.

3.4 Kvalificerede lærere

Alle lærere skal tilegne sig de nødvendige færdigheder til at kunne håndtere elevernes og de studerendes forskellige behov.

Både på grunduddannelsen og i det videre forløb skal lærerne tilegne sig viden, forståelse og færdigheder til effektivt at kunne håndtere en række forskellige behov hos eleverne og de studerende. De skal udvikle metoder til at kunne begrænse elevernes hindringer for læring og fremme deres deltagelse og præstationer. De skal udvikle et solidt fundament for de anvendte tiltag og kunne vurdere forskellige faktoreres påvirkning af og eventuelle hindringer for læringen og kunne handle derefter.

Læreren skal kunne:

- anvende en række forskellige vurderingsmetoder, som giver eleverne mulighed for at demonstrere viden, forståelse og færdigheder på forskellige måder,
- bruge feedback til at finde og overvinde hindringer for læringen (fysiske såvel som holdningsmæssige og organisatoriske hindringer) og sammen med eleverne planlægge en tilgængelig, sammenhængende og relevant læringsproces,
- give alle elever og studerende forskellige valgmuligheder i læringen i henhold til princippet om flerdimensionelle intelligenser,
- benytte forskellige tilgange til undervisningen, være fleksibel og tage hensyn til elevernes præferencer,
- sørge for en relevant læseplan, som giver eleverne mulighed for at udvikle tværfaglige kernekompetencer og et meningsfyldt engagement, og
- samarbejde med kolleger om at udarbejde individuelle planer, som sikrer, at der er sammenhæng i de støtteforanstaltninger og justeringer, der er nødvendige for at kunne imødesee elevernes behov.

3.5 Visionær skoleledelse

Skoleledere bør værdsætte lærernes og elevernes forskelligheder, motivere til kollegialt samarbejde og støtte innovative tiltag.

God inkluderende praksis kræver en visionær ledelse på alle niveauer, som er i stand til at demonstrere inkluderende principper og udvikle positive værdisæt og læringsmiljøer som grundlag for undervisning af høj kvalitet. Skolen bør i alle henseender fremme inklusion gennem politikker, undervisningsplaner og gensidig støtte ledere, lærere og elever imellem.

Skolelederens opgaver er:

- at indføre positive værdisæt og læringskulturer ved at demonstrere visioner og inkluderende principper i alle aspekter af skolelivet,
- at sikre inklusion og elevernes velbefindende som centrale elementer i alle politikker og praktiske tiltag,

- at undgå kategoriseringer af eleverne, f.eks. ved en fleksibel og blandet gruppering af elever og lærere ved forskellige aktiviteter,
- aktivt at håndtere elevernes forskelligheder ved at udvide mulighederne for læring i de vante miljøer,
- at motivere og autorisere lærerne til at udvikle deres kapacitet og kompetencer til at håndtere en række forskellige behov hos eleverne, ved at give dem mulighed for at anvende forskellige tiltag og stille deres ekspertise til rådighed for hele skolen,
- at motivere lærerne til at reflektere over egen praksis og engagere sig selvstændigt i en livslang læringsproces,
- at forvalte skolens ressourcer effektivt og sikre, at de anvendes i overensstemmelse med og respekt for elevernes forskelligheder,
- at bruge de tildelte økonomiske midler til optimal sikring af fysisk tilgængelighed og relevante hjælpemidler (herunder informations- og kommunikationsteknologi) for alle elever,
- at udvikle effektive systemer til kontrol, selvevaluering og læringsfokuserede evalueringer med fokus på elevernes præstationer og videre resultater,
- at bruge kontrol- og evalueringsresultaterne i den videre planlægning og strategiske udvikling af skolens kapacitet til at give eleverne den bedst mulige fremgang,
- at hjælpe alle lærere og medarbejdere med at håndtere eventuel udefrakommende kritik ved at udvikle et solidt rationale for skolens tiltag, så man kan stå inde for dem,
- at motivere eksperter og interne såvel som eksterne netværk til at påtage sig et fælles ansvar og arbejde sammen for at hjælpe eleverne både med skemalagte og ikke-skemalagte aktiviteter, og
- at varetage en effektiv kommunikation med lokalsamfundet, tværfaglige støtteinstanser og specialskoler for at sikre en holistisk og koordineret indsats over for eleverne og deres familier og sørge for, at der er vilje til at imødegå en række bredere behov for at fremme læringen.

3.6 Sammenhængende tværfaglige støtteinstanser

Alle skoler bør have adgang til lokale tværfaglige støtteinstanser.

Ingen børn og unge vil klare sig godt i skolen, hvis der ikke tages hånd om deres basale sundhedsmæssige, sociale og emotionelle behov. I den forbindelse kan der være behov for støtte til familien, hvilket kræver samarbejde mellem de forskellige sektorer som f.eks. social- og sundhedssektoren, så man sikrer en holistisk indsats.

De tværfaglige støtteinstanser har derfor til opgave at:

- sørge for et godt samarbejde og en god kommunikation mellem de forskellige sektorer og de lokale skoler. De skal formidle informationer og sikre, at børn og familier rettidigt får den supplerende støtte, der kan være brug for (f.eks. terapi, læge- eller psykologhjælp),
- arbejde sammen med forældre og elever på at styrke relationerne mellem familien, skolen og de tværfaglige teams, og at
- samarbejde med skolerne om at inddrage alle aktører, herunder lokale specialskoler i deres netværk, og udvikle nye former for samarbejdsnetværk til udveksling af viden og ekspertise.

---

4. KONKLUSION

Med udgangspunkt i agenturets arbejde og især anbefalingerne fra 2009 har vi her opstillet en række centrale spørgsmål i forbindelse med fremme af en inkluderende praksis.

Europa-Kommissionen siger i forbindelse med lærernes vigtige rolle at: "De vigtigste faktorer for effektivitet og lige muligheder for alle er undervisernes kvalitet, erfaring og motivation samt den pædagogik, de anvender. Ved at samarbejde med forældrene og de udvalg, der varetager børnenes interesser, kan underviserne spille en central rolle med hensyn til at sikre de dårligst stillede elevers deltagelse."

Agenturets direktør Cor Meijer sagde i forbindelse med lanceringen af WHO's *World Report on Disability* (juni 2011), "at inklusion kan debatteres på mange planer: som begreb, retningslinjer eller i politisk eller forskningsmæssig sammenhæng, men det er til syvende og sidst læreren, som står i klassen og skal undervise en række meget forskellige elever og studerende. Det er læreren, som skal omsætte principperne om inkluderende undervisning til praksis."

Disse nøgleprincipper for praksis kan, sammenholdt med nøgleprincipperne for beslutningstagere fra 2009, være en god støtte for lærere og andre fagfolk i deres bestræbelser på at fremme inkluderende praksis og håndtere elevernes forskellige behov i det almene skolesystem.

5. YDERLIGERE INFORMATION

Det omtalte kildemateriale findes på agenturets hjemmeside under sektionen Agency Projects – Key Principles for Promoting Quality in Inclusive Education: <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles>

Materialet omfatter:

- Et matrixdokument fra agenturets undersøgelser om hvert af de i kapitel 3 omtalte nøgleprincipper,
- Links til de her omtalte publikationer og dokumenter fra agenturet.

5.1 Agenturets kilder:

- *Special Education across Europe* (2003)
- *Specialundervisning i Europa – Temapublikation* (1. del, 2003 og 2. del, 2006)
- *Inkluderende undervisning og praksis i klasseværelset for elever på de ældste klassetrin* (2005)
- *Young Views on Special Needs Education* (2005)
- *Tidlig indsats over for småbørn* (2005)
- *Overgang fra skole til arbejdsmarkedet* (2006)
- *Elevvurdering i et inkluderende undervisningsmiljø* (2007 og 2009)
- *Unge syn på: Uligheder i undervisningssystemet* (2008);
- *Lissabon-deklarationen – Inkluderende undervisning set fra de unges synspunkt* (2007)
- *Anvendelse af elevvurderinger i et inkluderende undervisningsmiljø* (2009); *Inkluderende elevvurderinger i praksis* (2009); *Anbefalinger fra Cypren-konferencen om elevvurderinger i den inkluderende undervisning* (2009)
- *Indikatorer – udvikling af indikatorer for inkluderende undervisning i Europa* (2009)
- *Multikulturel diversitet og specialundervisning* (2009)

-
-
- *Tidlig indsats over for småbørn – Udviklingstendenser 2005–2010* (2010)
  - *Inclusive Education in Action – Project Framework and Rationale* (2010)
  - *Inkluderende undervisning i europæiske læreruddannelser – litteraturundersøgelse* (2010)
  - *ICTs in education for People with Disabilities* (2011)
  - *Inkluderende undervisning i europæiske læreruddannelser* (2011)
  - *Participation in Inclusive Education – A Framework for Developing Indicators* (2011).

5.2 Øvrige kilder:

FN's Organisation for Uddannelse, Kultur, Kommunikation og Videnskab (2005) *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. UNESCO, Paris

FN's Organisation for Uddannelse, Kultur, Kommunikation og Videnskab (2009) *Policy Guidelines on Inclusion in Education*. UNESCO, Paris http://unesdoc.unesco.org/Ulis/cgibin/ulis.pl?catno=177849&set=4A9F89E7_2_250&gp=1&ll=1

FN (2006). *Konvention om rettigheder for personer med handicap*. New York, Forenede Nationer

Kommissionen for de Europæiske Fællesskaber (2006) *Meddelelse fra Kommissionen til Rådet og Europa-Parlamentet. Effektivitet og lige muligheder for alle i de europæiske uddannelsessystemer*. Bruxelles, den 8.9.2006 KOM (2006) 481 endelig: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comm481_en.pdf

Kommissionen for de Europæiske Fællesskaber (2010) *Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget. Den europæiske handicapstrategi 2010-2020: et nyt tilsagn om et Europa uden barrierer*. Bruxelles, den 15.11.2010 KOM (2010) 636 endelig: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF>

Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (2007) *No more failures: Ten steps to equity in education*, OECD, Paris

Rådet for Den Europæiske Union (2009) *Rådets konklusioner af 12. maj 2009 om en strategiramme for det europæiske samarbejde på uddannelsesområdet* ("ET 2020") (2009/C 119/02): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:EN:PDF>

Rådet for Den Europæiske Union (2010) *Rådets konklusioner om den sociale dimension af uddannelse*. 3013. samling i Rådet (uddannelse, ungdom og kultur) 11/05/2010: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/educ/114374.pdf

Rådet for Den Europæiske Union (2011) *Rådets konklusioner om uddannelsens rolle i forbindelse med gennemførelse af Europa 2020-strategien* (2011/C 70/01): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:070:0001:0003:EN:PDF>

Verdenssundhedsorganisationen (2011) *World Report on Disability*. Geneve, Schweiz, WHO

DA

Den første rapport om nøgleprincipper i specialundervisningen var baseret på agenturets arbejde indtil 2003. I 2009 udgav agenturet en opdateret rapport om emnet med titlen *Nøgleprincipper for kvaliteten i den inkluderende undervisning – Anbefalinger til beslutningstagere*.

Begge rapporter beskriver resultaterne af agenturets arbejde med at støtte udviklingen af en inkluderende undervisningspolitik i Europa.

Denne tredje publikation om nøgleprincipper i specialundervisningen bygger på materiale tilbage fra 2003 og beskriver nogle essentielle nøgleprincipper for praksis. Den er udarbejdet af beslutningstagere og fagfolk på undervisningsområdet og henvender sig også til beslutningstagere og ledende fagfolk. Formålet er at give et samlet overblik over de nøgleprincipper for praksis, som har betydning for kvaliteten af støtten til elever og studerende med forskellige former for behov i det almene skolesystem.

Nøgleprincipperne for praksis vil forhåbentlig kunne hjælpe de personer, som udstikker retningslinjerne på undervisningsområdet med at udvikle et mere inkluderende undervisningssystem over hele Europa.

